

МАСАЛЬСЬКИЙ
Володимир
Іванович
(1896—1979)

Мовознавець, педагог,
фахівець з методики
навчання української
і російської мов
у середній школі

Володимир Іванович Масальський народився 13 липня 1896 р. у м. Києві (про здобуття середньої освіти невідомо). Вищу освіту здобув у Київському державному університеті на історико-філологічному факультеті (1920). Працював у навчальних закладах Бердянська, Білої Церкви, Таганчі та інших міст України. Зокрема, в 1920 р. викладав українську і російську мови в Бердянському педучилищі, потім учителював у Бердянській трудовій школі ім. Т. Шевченка, працював інспектором шкіл на Чорнобильщині, Корсунь-Шевченківщині, в м. Біла Церква.

Як учитель В. І. Масальський постійно працював над удосконаленням форм і методів викладання української і російської мов. А свої знання і набутий практичний досвід передавав учителям: у 1925—1929 рр. працював ученим секретарем окружного методичного кабінету та завідувачем методичного кабінету в Білій Церкві, викладав мову й літературу в Білоцерківському педагогічному технікумі.

У 1930—1933 рр. Володимир Іванович навчався в аспірантурі Науково-дослідного інституту мовознавства Академії наук УСРР. Він розробляв малодосліджену тоді лінгвістичну лістику української мови, а також керував семінаром для аспірантів з методики викладання української мови.

В. І. Масальський успішно поєднував наукову діяльність із викладацькою роботою. З 1931 р. він викладав методику мови в різних вищих навчальних закладах, зокрема в Київському інституті професійної освіти (в 1934 р. був реформований в університет), Польському педагогічному інституті. З 1937 по 1940 р. читав курс лекцій з методики мови і літератури в Рогачівському педагогічному інституті (Білорусь).

У 1940 р. вийшла в світ монографія В. І. Масальського «Мова і стиль поезії Т. Г. Шевченка», розділи з якої він зачитав на урочистій сесії Академії наук УРСР, присвяченій 125-й річниці від дня народження Т. Г. Шевченка. На публічному засіданні Ради філологічного факультету Київського університету ім. Т. Г. Шевченка авторові монографії було присуджено вчений ступінь кандидата філологічних наук (1940).

У 1937 р. В. І. Масальський почав працювати в Українському науково-дослідному інституті педагогіки (УНДІПі). В 1944 р. його

призначили завідувачем сектору методики російської та української мов. Працюючи в Інституті, він зосередив свої зусилля над створенням стабільного підручника з української мови для середньої школи, писав статті про методику вивчення орфографії, про роботу над помилками тощо. Вчений керував семінаром з методики української мови для аспірантів.

У воєнні часи Володимир Іванович працював спочатку в Томському педагогічному інституті (1941), потім доцентом кафедри мовознавства Об'єднаного українського університету в м. Кзил-Орді (1942), а з жовтня 1942 до червня 1944 р. завідувачем кафедри мовознавства в Кзил-Ординському державному педагогічному інституті.

Після визволення Києва (1944) В. І. Масальський повернувся до міста і працював у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка викладачем методики української мови. Продовжуючи досліджувати художню мову письменників, зокрема мову творів М. М. Коцюбинського, вчений не полишав розробку методики викладання української і російської мов. Водночас він працював і в УНДІПі, завідував відділом методики мови (1944—1959). У ці роки відділ створив багато різних навчальних і методичних посібників, у роботі над якими брав активну участь В. І. Масальський. Співробітники відділу проводили також велику роботу з поширення досвіду кращих учителів України.

3-поміж численних друкованих праць В. І. Масальського повоєнного періоду варто назвати такі: «Культура мови в початковій школі» (1949), «Питання методики граматики, правопису і розвитку мови учнів» (1953), «Вивчення російської та української мов в середній школі УРСР і завдання методики мови» (1955). Так, у праці «Культура мови в початковій школі» автор звертає увагу на такі важливі питання початкового навчання, як культура мови на уроках пояснювального читання (уроки читання і розвиток мови учнів, пояснення слів на уроках читання тощо); формування на уроках пояснювального читання елементів логічного мислення учнів; види вправ, що спрямовані на розвиток мови учнів (робота з учнями над словом, над реченням, над образною мовою тощо); письмові роботи в початковій школі і розвиток мови учнів.

Слід зауважити, що саме Володимир Іванович цією працею започаткував дослідження проблеми розвитку культури мови учнів. Він писав: «Не можна недооцінювати постійно наявного зв'язку між усною та письмовою мовою учня. Відомо, що літературна письмова мова, близька до народу, служить джерелом збагачення мови усної, а разом з тим формується під впливом невичерпних багатств усної народної мови».

У монографії «Питання методики граматики, правопису і розвитку мови учнів» В. І. Масальський аналізує проблеми вивчення фонетики, граматики, розвитку усної і писемної мови учнів та процес засвоєння правопису в середній школі, наводить позитивний досвід кращих учителів.

У 50-х роках Володимир Іванович вивчав проблеми паралельного вивчення двох мов: української та російської. Результатом дослідження цього питання став навчальний посібник «Вивчення російської та української мов у середній школі УРСР і завдання методики мови». Тут учений узагальнив здобутки методичної теорії і практики у вивченні споріднених мов, дав багато цінних рекомендацій.

Наступним етапом у дослідженні цієї проблеми стала праця «Розвиток методики викладання української та російської мов у початковій загальноосвітній школі» (1959). Цій проблемі присвячена низка інших праць:

«Становлення і розвиток радянської методики викладання української і російської мов» (1957), «Питання програм з української і російської мов для початкових і середніх шкіл УРСР в світлі вимог педагогічної науки та практики» (1958), «Розвиток методики викладання української та російської мов у початкових та середніх школах УРСР до сорокаріччя Великої Жовтневої соціалістичної революції» (1959).

У колі наукових інтересів Володимира Івановича були й проблеми історії вітчизняної методики. Зокрема, це відображено в таких працях: «Мова і стиль поезій Т. Г. Шевченка» (ч. 1—2, 1939—1940); «К. Д. Ушинський про систему знань з мов» (1953), «Методична система “Родного слова” К. Д. Ушинського» (1954), «Російські революціонери-демократи і К. Д. Ушинський про мову і її вивчення. Нариси з історії розвитку передової вітчизняної наукової думки» (1956).

Останню з названих праць високо оцінив відомий учений, історик педагогіки О. Г. Дзевєрін. Він зазначав, що ця книга «являє собою одне з найсолідніших в радянській літературі історико-методичних досліджень», а особливо важливою її рисою є «уміле сполучення... загального історико-педагогічного матеріалу з конкретним аналізом методичних ідей Ушинського, а також Белінського, Чернишевського, Добролюбова». Книга Володимира Івановича стала в нагоді не тільки викладачам вузів, науковим працівникам, а й широким колам учительства.

У 1962 р. В. І. Масальський у співтворстві з С. Х. Чавдаровим видали посібник для філологічних факультетів університетів і педагогічних інститутів УРСР «Методика викладання української мови в середній школі». У посібнику розглянуто питання принципів і методів навчання мови, розроблено методику навчання граматики й орфографії та розвитку мови. При цьому критично використано надбання української та російської методик, практичний досвід учителів. Це видання розширило обсяг методичних понять, збагатило методику новими досягненнями лінгвістики, педагогіки, психології, шкільної практики.

Синтезом багаторічного дослідження важливих проблем методики викладання української та російської мов стали «Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР» (1962). Це була перша на той час спроба проаналізувати методичну спадщину радянської школи й надати можливість творчо використовувати її іншим дослідникам, педагогам. Тут розкрито наукові основи, зміст і методику викладання української та російської мов у школах України протягом 1917—1960 рр. Книга написана на основі аналізу багатьох джерел, бібліографічного матеріалу з педагогіки, психології, лінгвістики. У виданні висвітлено також передовий педагогічний досвід більш як сорок років.

У рецензії на цю книгу вчений М. М. Миронов писав: «“Нариси з історії методики мови” є по суті першим посібником з джерелознавства, важливим як для дальших досліджень, так і для піднесення практики викладання мови до сучасного рівня вимог школи».

Не заперечуючи цінності цієї праці, не можна обійти той факт, що в ній, як і в усіх публікаціях того часу, наявні ідеологічні канони. Так, автор висвітлює керівну роль Комуністичної партії у розвитку мовознавства, а одним із завдань уроків вивчення української та російської мов називає комуністичне виховання тощо. Проте, аналізуючи наукові праці радянської доби, потрібно зважати на те, що в разі ігнорування цих канонів жодна з

праць узагалі не була б опублікована. За цим пильно слідкували не лише партійне керівництво й цензура, а й самі автори, які добре знали «правила гри». Треба ще до цього додати, що майже всі вони щиро вірили в те, про що писали. Але попри ідеологічні нашарування, праця В. І. Масальського «Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов в загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР» є солідним науковим результатом багаторічної і копіткої праці вченого, першим історико-педагогічним дослідженням методики викладання української і російської мов в Україні.

В. І. Масальський створив скільні підручники з мови, за якими навчалося не одне покоління дітей. У 1960 р. вийшов за його редакцією «Підручник української мови для середньої школи з російською мовою навчання. Ч. 1 (Фонетика, морфологія)», який витримав одинадцять видань. А підручник «Українська мова. Ч. 2. Синтаксис: Посібник для 7—8 класів восьмирічної школи з російською мовою навчання» (1960) витримав дванадцять видань.

Володимир Іванович постійно працював над удосконаленням програм з української і російської мов для шкіл України, зокрема це відображено в його численних статтях («Питання програм з української та російської мов для початкових і середніх шкіл УРСР в світлі вимог педагогічної науки і практики», 1958; «Програми з української мови для початкових і середніх шкіл УРСР», 1957; «Про нові програми з української мови для початкової школи», 1954; «Програми з української мови для початкових і середніх шкіл», 1957 та ін.).

Протягом багатьох років Володимир Іванович був членом редакційної колегії журналу «Українська мова в школі». Він брав активну участь у написанні бібліографічного покажчика з питань загального, російського та українського мовознавства.

У 1963 р. В. І. Масальський захистив докторську дисертацію: «Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх, початкових і середніх школах УРСР» (ступінь доктора наук присуджено в 1965 р.). У 1966 р. йому присвоєно звання професора.

З 1960 до 1971 р. учений завідував кафедрою слов'янської філології Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. В ці роки він читав для студентів такі курси: «Аналіз мови та стилю художнього твору: питання художнього перекладу», «Культура мови», «Методика викладання мови і літератури» та ін.

Під керівництвом вченого написано низку кандидатських дисертацій. У вищих і середніх школах України й сьогодні працюють його учні. У своїй статті про вченого його учень М. Павлович називає Володимира Івановича «невтомним трудівником, людиною великого педагогічного такту і досвіду».

В. І. Масальський жив і працював у різних соціально-економічних та суспільно-політичних умовах. Основні роки його творчості припадають на непростий час жорсткого ідеологічного тиску, коли необхідно було «нешадно викривати всі хиби та недоліки» у власній роботі, будь-який аспект наукової роботи розглядати в світлі теорії класової боротьби, а вияви національної культури, патріотизму кваліфікувати як прояв буржуазного націоналізму й послідовно викоринювати їх. Тому необхідна була неабияка витримка, винахідливість і мужність, щоб працювати в ім'я рідного народу, знаходити можливості для збереження, розвитку й утвердження рідної мови і культури. Звичайно, праці В. І. Масальського не позбавлені ідеологічного

забарвлення, цитат «великих вождів», що було велінням радянської доби. Проте ми бачимо, що протягом багатьох років учений плідно працював на науково-педагогічній ниві, а його наукові праці сприяли розвитку української мови, методики її викладання, а також активізації процесу вивчення мови, впровадження в практику роботи школи нових методів навчання.

Помер В. І. Масальський 14 січня 1979 р. Його перу належить близько 200 наукових праць. Науково-педагогічна спадщина вченого сучасними мовознавцями вивчена недостатньо і потребує подальшого дослідження.

Праці

- Масальський В. І.* Культура слова в початковій школі // Рад. шк. 1945. № 3.
- Масальський В. І.* К. Д. Ушинський про навчання граматики // Рад. шк. 1945. № 5—6.
- Масальський В. І.* Культура мови в початковій школі. К., 1949.
- Масальський В. І.* Вивчення граматики в середній школі // Укр. мова в шк. 1951. № 3.
- Масальський В. І.* Вивчення української та російської мови в українській школі // Укр. мова в шк. 1952. № 5.
- Масальський В. І.* К. Д. Ушинський про систему занять з мови // Укр. мова в шк. 1953. № 6.
- Масальський В. І.* Питання методики граматики, правопису і розвитку мови учнів. К., 1953.
- Масальський В. І.* Методична система «Родного слова» К. Д. Ушинського (книжки для 3-го року навчання) // Укр. мова в шк. 1954. № 3.
- Масальський В. І.* Про нові програми з української мови для початкової школи // Укр. мова в шк. 1954. № 6.
- Масальський В. І.* Навчання мови в початкових класах за новими програмами // Рад. освіта. 1955, 29 січ.
- Масальський В. І.* Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах УРСР. К., 1962.
- Масальський В. И.* Преподавание русского языка в школе (принципы и методы). К., 1971.

Література

- Павлович М.* Володимир Іванович Масальський (до 60-річчя з дня народження) // Укр. мова в шк. 1957. № 2.
- Миронов М. М.* «В. І. Масальський. Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР» // Укр. мова і л-ра в шк. 1963. № 5.
- Учені вузів Української РСР / *Попов В. М., Полурез В. І., Дяченко Ю. П.* К., 1968.
- Березівська Л. Д.* Науково-педагогічна діяльність В. І. Масальського (1896—1979) // Укр. мова і л-ра в шк. 2002. № 1.